

Thomas Schlessner

*MONAN
KATSE*

Suomentanut Lotta Toivanen

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Suomentaja kiittää Alfred Kordelinin säätiötä tuesta ja Riikka Steweniä tekstin kommentoinnista.

Kuvien julkaisuoikeudet:

For all the photographs © Photo All rights reserved, except 46 and 47: © Photo All rights reserved / Foundation Hartung-Bergman; 49: © Photo Maximilian Geuter / The Easton Foundation.

For all the Works of Art: © All rights reserved, except 36: © Association Marcel Duchamp / Adagp, Paris 2024; 38: © Georgia O'Keeffe Museum / Adagp, Paris 2024; 39: © Foundation Magritte / Adagp, Paris, 2024; 40: © Succession Brancusi - All rights reserved (Adagp) 2024; 41: © Adagp, Paris, 2024; 42: © 2024 Banco de México Diego Rivera Frida Kahlo Museums Trust, México, D.F. / Adagp, Paris; 43: © Succession Picasso, 2024; 44: © 2024 The Pollock-Krasner Foundation / Artists Rights Society (ARS), New York; 45: © 2024 Niki Charitable Art Foundation / Adagp, Paris; 46: © Hans Hartung / Adagp, Paris, 2024; 47: © Anna-Eva Bergman / Adagp, Paris, 2024; 48: © Estate of Jean-Michel Basquiat, licensed by Artestar, New York; 49: © The Easton Foundation / Licensed by Adagp, Paris, 2024; 50: © Courtesy of the Marina Abramovic Archives / Adagp, Paris, 2024; 51: © Adagp, Paris, 2024; 52: © Adagp, Paris, 2024.

Baudelaire-suomennos sivulla 354 Vesa Haapala ja Lotta Toivanen.

Ranskankielinen alkuteos *Les yeux de Mona*

Copyright © Editions Albin Michel, Paris 2024

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-49821-6

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Maailman kaikille isovanhemmille

Prologi

Kaikki pimenee

Tuli pimeää. Surupuvun mustaa. Sitten siellä täällä erottui välähdyksiä niin kuin ne pilkut, joita näkee, kun tuijottaa turhaan silmät ummessa aurinkoon tai koettaa kädet nyrkissä kestää kovaa kipua tai tunnekuohua.

Mona ei toki kuvaillut asiaa näin. Säikähtänyt kymmenvuotias ilmaisee hätänsä suorin sanoin, ilman korulauseita tai maalailua.

”Äiti, kaikki pimeni!”

Mona oli ähkäissyt lauseen. Oliko se tuskanhuuto? Oli kyllä, mutta ei pelkästään. Äänestä kuului häpeä, ja siihen äiti suhtautui aina vakavasti. Häpeää Mona ei koskaan teeskennellyt. Jos tytön sanoissa tai äänensävyssä kuului häpeä, asia oli selvä: jotakin ikävää oli sattunut.

”Äiti, kaikki pimeni!”

Mona oli sokea.

Sokeudelle ei ollut mitään syytä. Mitään erityistä ei ollut tapahtunut. Mona oli istunut keittiönpöydän ääressä ja tehnyt kiltisti matematiikanläksyjä kynä oikeassa kädessä ja vihko vasemman kämmenen alla äidin painellessa valkosipulinkynsiä rasvaiseen paistiin. Mona oli vetänyt varovasti kaulastaan riipuksen, joka heilui vihkonsivun yllä ja häiritsi läksyjentekoa, koska hänellä oli huono tapa kirjoittaa kumarassa. Silloin hänen silmiinsä oli langennut sakea pimeys, aivan kuin niitä olisi rangaistu siitä, että ne olivat niin suuret, niin siniset ja niin

kirkkaat. Pimeys ei ollut tullut ulkoa niin kuin iltahämärissä tai teatterinäytöksen alussa. Se oli tullut sisältäpäin. Monan sisimmästä oli noussut musta seinä, niin ettei hän enää nähnyt kouluvihkoon piirtämiään monikulmioita, keittiönpöydän ruskeaa pintaa, pöydällä olevaa paistia, äitiä valkoisessa essussaan, keittiönkaakeleita, viereisessä huoneessa istuvaa isää, Montreuil'n kotia, harmaata syystaivasta katu-
jen yllä, ympäröivää maailmaa. Mona oli kuin taikaiskusta vajonnut sysipimeään.

Monan äiti soitti hädissään perhelääkärille. Sekavin sanoin hän kuvaili tyttären sokeuskohtausta ja selvensi, että mitään puhe- tai liikkumisvaikeuksia Monalla ei ollut.

”Luultavasti TIA”, lääkäri totesi mutta ei suostunut sanomaan sen enempää.

Hän käski antaa työlle reilun annoksen aspiriinia ja viedä kiireesti Hôtel-Dieun sairaalaan, hän soittaisi virkaveljelleen, joka ottaisi asian hoitaakseen. Virkaveli ei ollut kuka tahansa: hän oli loistava pediatri, erinomainen silmälääkäri ja myös pätevä hypnoterapeutti. Sokeuskohtauksen ei pitäisi kestää kymmentä minuuttia pidempään, perhelääkäri sanoi lopuksi ja sulki puhelimen. Nyt Monan älähdyksestä oli kulunut jo yli neljännestunti.

Automatkalla Mona itki ja takoi ohimoitaan. Äiti veti Monan kainaloonsa, vaikka olisi itsekin halunnut takoa tytön pyöreää ja haurasta pikku päätä, niin kuin rikkoutunutta laitetta taotaan, jotta se toimisi taas. Isä istui töyssähtelevän vanhan Volkswagenin ratissa ja olisi mielellään ottanut tytön vaivan itselleen. Hän oli vihainen, koska arveli, että keittiössä oli sattunut jotakin, mistä hänelle ei kerrottu. Hän kyseli ja ehdotteli kaikenlaisia haavereita tulikuumasta höyrystä putoamiseen. Mutta ei, Mona totesi moneen kertaan:

”Se alkoi noin vain!”

Isä oli epäileväinen:

”Ei kukaan sokeudu noin vain!”

Ja silti, myös noin vain voi sokeutua, kuten oli juuri nähty. Ja tänään tuo joku oli kymmenvuotias Mona. Pelonkyynelet valuivat vuolaina

– kyönelet joiden hän ehkä toivoi huuhtovan noen pois pupilleistaan lokakuisen sunnuntai-illan hämärtyessä. Kun he pääsivät Notre-Damen katedraalin vieressä Île de la Citéssä sijaitsevan sairaalan sisäänkäynnille, Mona yhtäkkiä seisahtui ja lakkasi itkemästä:

”Äiti, isä, nyt näkyy taas!”

Mona seisoj kylmällä, tuulisella kadulla ja nyökkäili yrittäen nopeuttaa näön palautumista. Pimeyden harso vetäytyi hänen silmiltään kuin rullakaihdin. Muodot ja kasvonpiirteet erottuivat taas, samoin esineiden ääriiviivat, seinien tekstuuri ja värien vivahteet. Mona näki äidin siron siluetin, joutsenkaulan ja hintelät kädet ja isän rotevamman hahmon. Hän huomasi lentoon pyrkivän pulun ja oli pakahtua riemusta. Sokeus oli iskenyt häneen, mutta nyt se oli ohi. Se oli lävistänyt hänet niin kuin luoti puhkaisee ihon ja tulee ulos kehon toiselta puolelta, mikä tekee tietysti kipeää, mutta sitten arvet parantuvat. ”Ihmeperäntuminen”, hänen isänsä ajatteli ja laski kohtauksen keston tarkalleen: kuusikymmentäkolme minuuttia.

Hôtel-Dieun silmäsairauksien yksikössä Monaa ei päästetty lähtemään, ennen kuin tehtäisiin tutkimuksia ja saataisiin diagnoosi ja lääkemääräykset. Pelko hellitti mutta ei täysin hävennyt. Sairaanhoitaja opasti heidät perhelääkärin hälyttämän lastenlääkärin vastaanottohuoneeseen sairaalan toiseen kerrokseen. Tohtori Van Orst oli tummaihoisen ja varhain kaljuuntunut. Hänen työtakkinsa hohti valkoisena vasten seinien sairaalloista vihreyttä. Leveä hymy uursi kasvoille ohuita ryppyjä ja teki hänestä sympaattisen oloisen. Usein hän joutui kuitenkin kertomaan ikäviä uutisia. Hän nojasi eteenpäin tuolissaan.

”Minkä ikäinen sinä olet?” hän kysyi karhealla tupakoitsijanaanella.

*

Mona oli kymmenvuotias ja toisiaan rakastavien vanhempien ainoa lapsi. Äiti Camille oli liki neljäkymmenen. Hän oli pienikokoinen, hänellä oli lyhyt porrötukka ja äänessään yhä kaikuja railakkaasta lähiönuoruudesta. Hänen viehätöksensä tuli siitä, että hänessä oli

”jotain jatkämäistä”, kuten aviomies asian ilmaisi, mutta hän oli myös tomera. Hänessä yhdistyivät anarkia ja arvovalta. Hän työskenteli henkilöstönvälitysfirmassa ja oli ahkera ja tunnollinen työntekijä. Siis aamuisin. Iltapäivät olivat jotain aivan muuta. Silloin hän teki vapaaehtoistyötä, puolusti vähäosaisia kuten yksinäisiä vanhuksia ja kaltoin kohdeltuja eläimiä. Paul oli jo yli 57-vuotias. Camille oli hänen toinen vaimonsa, ensimmäinen oli lähtenyt Paulin parhaan ystävän matkaan. Paul käytti solmiota peittääkseen paitojensa hiutuneet kaukukset, toimi vanhan tavarahan myyjänä ja intoili etenkin 1950-luvun amerikkalaisesta kulttuurista: jukebokseista, flippereistä ja julisteista. Innostus oli alkanut teini-iässä, jolloin hän oli keräillyt sydämenmuotoisia avaimenperiä, joita oli kertynyt jo melkoinen määrä. Niitä hän ei suostunut myymään, eikä niitä kukaan kyllä havitellutkaan. Verkkokaupan yleistyttyä hänen divarinsa Montreuil’n perukoilla oli ollut vähällä mennä nurin, mutta sitten hänkin oli siirtynyt verkkoon ja saanut toiminnan kannattavaksi nettisivustolla, jota hän päivitti jatkuvasti, myös englanniksi. Vaikka Paulin bisnesvainu oli olematon, hän saattoi luottaa aktiivisiin keräilijöihin, jotka tuon tuosta pelastivat hänet konkurssilta. Edelliskesänä hän oli korjannut Gottlieb ”Wishing Well” -flipperin vuodelta 1955 ja tienannut muhkeat kymmenentuhatta euroa. Se oli tärkeä kauppa kuukausien kituuttamisen jälkeen. Sittemmin liikkeessä oli taas ollut hiljaiseloa. Lama puree, hänelle toisteltiin. Paul joi divarissa päivittäin pullollisen punaviiniä ja pani jokaisen tyhjän pullon kuin voitonmerkiksi siilinmuotoiseen telineeseen. Juuri tuo telinemalli oli aikoinaan tehnyt Marcel Duchampista kuuluisan. Paul tissutteli yksikseen osaamatta syyttää ketään heikosta tilanteestaan. Mielessään hän kilisti Monalle. Tytön terveydelle.

★

Sillä aikaa kun sairaanhoitaja johdatti Monan pitkin sairaalan sokkeloita käytäviä erilaisiin kokeisiin, tohtori Van Orst nojasi valtaisan tuo-

linsa selkänöjaan ja lausui Paulille ja Camillelle alustavan diagnoosin:

”TIA eli ohimenevä aivoverenkiertohäiriö.”

Se tarkoitti sitä, että veri oli hetkellisesti lakannut kiertämästä ja että häiriön syy pitäisi selvittää. Monan tapaus oli kuitenkin hämmentävä, hän jatkoi, kohtaus oli tuonikäisillä hyvin harvinainen, ja se oli ollut raju, olihan se kestänyt yli tunnin ja vaikuttanut molempiin silmiin. Toisaalta liikunta- ja puhekyky olivat säilyneet. Magneettikuvat kertoisivat lisää. Kuitenkin, hän lisäsi vaivaantuneena, oli syytä valmistautua pahimpaan.

Monan piti käydä makuulle kamalaan laitteeseen ja pysyä siinä kiltisti liikkumatta. Häntä kehoitettiin ottamaan riipus pois kaulasta. Hän kieltäytyi. Ohuessa onkisiimassa riippui pieni kotilonkuori, riipus oli mummin vanha ja tuotti onnea. Monalla oli ollut se aina, ja rakkaalla ukilla oli kaulassaan samanlainen. Amuletit yhdistivät heitä, Mona ajatteli, eikä hän halunnut, että hänet riuhtaistaisiin eroon ukista. Riipuksessa ei ollut metallia, joten se sai jäädä kaulaan. Hänen sievä pikku päänsä – punertavanruskea puolipitkä tukka ja suloinen suppusuu – työnnettiin putkeen, joka jylisi kuin tehdas. Kuvaus kesti viisitoista minuuttia, ja Mona lauleskeli kestääkseen kidutuksen mokomassa ruumisarkussa. Hän lauloi mielessään tuutulaulua, jota äiti oli hyräillyt peitellessään hänet pienenä sänkyyn, hän lauloi pophittiä, joka soi tauotta marketeissa ja jonka videosta ja söpöistä bändipojista hän piti, hän lauloi ärsyttävää mainossäveltä sekä lastenlaulua ”Vihreä hiiri”, jonka rallattelulla oli kerran turhaan yrittänyt ärsyttää isää.

Magneettikuvauksen tulokset tulivat. Tohtori Van Orst kutsui Camillen ja Paulin puheilleen ja kiirehti rahoittelemaan. Aivoissa ei ollut mitään poikkeavaa. Ei mitään. Kuvissa näkyi pelkkiä homogeenisiä alueita. Ei kasvaimia. Sitten oli vielä vuorossa loputon määrä muita kokeita. Siinä meni koko yö: pupillit ja sisäkorva tutkittiin perin pohjin, samoin veri, luut, lihakset ja verisuonet. Ei mitään vikaa. Tyyntä myrskyn jälkeen. Oliko mitään myrskyä edes ollut?

Hôtel-Dieun sairaalan seinäkellon mukaan kello oli viisi aamulla. Camillen mieleen nousi kuva lastenlorusta, ja väsyneenä hän sanoi

miehelleen: ihan kuin mörkö olisi napannut Monan silmät ja sitten palauttanut ne. Ihan kuin se olisi erehtynyt uhrista, Paul lisäsi. Tai antanut ennakkovaroituksen ja valmistautui nyt toistamaan tempunsa, molemmat ajattelivat hiljaa mielessään.

*

Koulunkello soi. Madame Hadji ohjasi lapsijoukon pihalta koulurakennuksen kolmanteen kerrokseen. Opettaja ilmoitti neljäsluokkalaisilleen, että he näkisivät luokkatoverinsa Monan vasta pyhäinpäivän loman jälkeen. Camille oli puhelimesta kertonut kamalasta yöstä eikä salannut opettajalta tilanteen vakavuutta. Oppilaat tietysti kyselivät. Oliko Mona päässyt lomalle viikkoa ennen muita?

”Mona on vähän kipeänä”, opettaja selitti, vaikka ei ollut täysin tyytyväinen muotoiluunsa.

”Vähän kipeänä, mikä onnenmyyrä!” kimitti Diego kolmantelta riviltä, ja koko luokka nyökkäili ajatellen, että sairaus oli oikotie vapauteen.

Luokan perällä pölyisten verhojen vieressä istuivat Monan sydänystävät Lili ja Jade, jotka tunsivat Monan huoneen läpikotaisin ja olivat kaikkein kateellisimpia. Miten he olisivatkaan halunneet olla Monan luona! Ai muka vähän kipeänä? Mona saisi taatusti sairastaa isänsä divarissa. Jade katsoi Monan tyhjää pulpettia ja kuvitteli itsensä keksimässä Monan kanssa leikkejä ja tarinoita pienessä puodissa, joka oli täynnä Amerikalta tuoksuvia vanhoja tavaroita – kiehtovia, hupaisia ja salaperäisiä esineitä, jotka herättivät lapsissa unelmia. Lili kuitenkin sanoi:

”Kun Mona on kipeä, sen ukki hoitaa sitä, ja se on pelottava.”

Jade puhautti ivallisesti, hän ei pelännyt mitään eikä ainakaan Monan ukkia. Salaa mielessään Jaden oli silti pakko myöntää: sen möreä-äänisen, arpinaamaisen jätin seurassa häntäkin kyllä vähän pelotti.

”Hei isä, minä täällä.”

Oli keskipäivä, kun Camille soitti isälleen kankein sormin. Henry Vuillemin ei suostunut käyttämään matkapuhelinta, hän vastasi aina lankapuhelimeensa lyhyesti ”Haloo”, mikä karisti soittajasta oitis kaiken intoilun. Camille ei pitänyt isänsä töykeydestä ja kaipasi aikoja, jolloin äiti oli ollut elossa ja vastannut puhelimeen. Hän pudotteli tavut suustaan:

”Isä, kuule, eilen sattui ikävä juttu.”

Hän kertoi kaiken täsmällisesti ja koetti pysyä rauhallisena.

”Mitä nyt tapahtuu?” Henry kysyi kärsimättömänä.

Camille oli pidätellyt itkua, mutta nyt nyhkytys ravisutti häntä ja salpasi hengen, niin ettei hän saanut enää sanaa suustaan.

”Kultaseni, mitä nyt tapahtuu?” hänen isänsä tivasi.

Yllättävä hellittelysana kannusti Camillea, hän veti henkeä ja sanoi:

”Ei mitään! Toistaiseksi ei mitään. Kaikki on hyvin, luulisin.”

Henry huokaisi helpottuneena, katsahti kattoon ja ihaili sen koristereunusta, jossa oli hyväntuulisen pulleita hedelmiä, lehviä ja kevätkukkia.

”Anna kun juttelen tytön kanssa.”

Mutta Mona oli nukahtanut olohuoneen nojatuoliin, punertavan viltin alle.

Anttiakin runoilija Ovidius kuvailee, että tietoisuuden sammuminen on kuin astumista isoon luolaan, jossa majailee raukea unen jumala. Ovidius kuvitteli luolan, johon auringon jumala Foibokselta oli pääsy kielletty. Ukilta Mona oli oppinut, että ihmiskunta teki kaikkein eniten matkoja juuri unen salaperäisille seuduille. Niitä ei siis sopinut vähätellä, sillä niillä me vaellamme koko ikämme.

Seuraavina päivinä tohtori Van Orst teetti Monalla sairaalassa uusia kokeita. Edelleenkaan ei ilmennyt mitään poikkeavaa. Kuudenkymmenenkolmen minuutin sokeudelle ei ollut löytynyt selitystä, eikä lääkäri siksi mielellään sanonut sitä ohimeneväksi aivoverenkiertohäiriöksi. Se olisi tarkoittanut, että verisuonissa oli jotain vikaa, eikä sellaisesta ollut mitään merkkejä. Koska tarkkaa diagnoosia ei ollut, hän ehdotti Monalle ja tytön vanhemmille, että kokeiltaisiin hypnoosia. Paul tyrmistyi. Mona ei edes tiennyt, mitä hypnoosi tarkoitti. Se vei hänen ajatuksensa pelottavaan huivileikkiin, josta hän oli kuulut puhuttavan koulussa. Van Orst oikaisi virheellisen mielikuvan ja selitti voivansa hypnoosin avulla ohjailla Monan mieltä hetkellisesti. Siten Mona voisi palata ajassa taaksepäin sokeutumishetkeen, kokea sen uudelleen ja kenties saada selville sen syyn. Paul vastusti hypnoosia. Se ei tullut kyseeseen, liian vaarallista. Van Orst ei inttänyt, tytön saattoi hypnotisoida vain jos hän suostui siihen luottavaisin mielin. Lähtökohdat olivat heikot Monan ennakkoluulojen ja Paulin vastustuksen takia. Camille ei sanonut mitään.

Van Orst määräsi siis nuorelle potilaalle tavanomaisen seurannan: viikoittaisia verikokeita ja verenpaineen mittausta, silmälääkärikäyntejä ja kymmenen päivän sairausloman. Hän kehotti Paulia ja Camillea tarkkailemaan kaikkia mahdollisia oireita; tytön tunteuksia tuli seurata tarkkaan. Lisäksi hän ehdotti lastenpsykiatrin konsultaatiota.

”Ei varsinaista terapiaa, pelkkää ennaltaehkäisyä”, hän vakuutteli.

Paul ja Camille kuuntelivat lääkärin suosituksia hämmentyneinä, mutta oikeasti heidän mielessään kummitteli vain kysymys: voisiko Mona ajan myötä menettää näkönsä? Tohtori Van Orst ei kumma kyllä sanonut sokeutumisariskistä mitään, ja vaikka asia askarrutti vanhempia, he eivät ottaneet sitä puheeksi. He ajattelivat, että jos lääkäri sivuutti asian, siitä oli turha kysellä.

Henry Vuillemin kysyi siitä tyttäreltään heti. Hän ei ollut niitä miehiä, jotka kiertelevät ja kaartelevat, hän ei vältellyt kiperiäkään kysymyksiä. Yleensä hän soitteli harvakseltaan ja joskus pelkästään kuul-

lakseen Monan äänen, mutta sillä viikolla hän soitti Camillelle monta kertaa ja pommitti kysymyksellä: sokeutuisiko rakas tyttärentytär, hänen pieni ilopillerinsä? Henry vaati saada tavata Monan, eikä sitä kieltääkään voinut. Camille kutsui isänsä kylään pyhäinpäivän sunnuntaina, viikko sokeutumiskohtauksen jälkeen. Paul arvasi, mitä puhe-
limessa oli puhuttu, hyväksyi tilanteen ja kulautti lasillisen kirpeää burgundia. Appiukon seurassa hän tunsu itsensä aina onnettomaksi surkimukseksi. Mona sitä vastoin alkoi odottaa ukkia kärsimättömänä heti kun kuuli tulevasta vierailusta.

Hän rakasti tarmoa ja elämänkokemusta uhkuvaa ukkia ja nautti nähdessään, miten kaikki muutkin pitivät ukin jyrkevästä olemuksesta ja paksuista kulmikkaista silmälaseista, suorastaan lumoutuivat. Ukki puhui Monalle aina kuin aikuiselle. Mona oli sitä itse vaatinut ja nautti siitä, se tuntui mukavalta. Hän ei pelännyt, ettei ymmärtäisi ukin puheita, vaan nauroi erehdyksilleen ja heidän keskinäisille väärinymmärryksilleen. Hän kiinnitti toki huomiota kielenkäyttöön, mutta se oli enemmän leikkiä kuin suorittamista.

Henry ei halunnut koulia tytöstä sirkuseläintä. Hän ei halunnut olla sellainen naurettava isoisä, joka kärkkyy nuorison virheitä ja oikoo niitä tietäväisenä. Se ei ollut hänen tapaistaan. Henry ei vahtinut Monan läksyjentekoa eikä piitannut kouluarvosanoista. Hän piti Monan tavasta puhua. Tytön puhe kiehtoi häntä, vaikkei hän osannutkaan sanoa miksi. Jokin piirre Monan lapsekkaassa kielenkäytössä oli aina askarruttanut häntä. Oliko piirre hyvä vai huono? Oliko siitä etua vai haittaa? Hämentävä se joka tapauksessa oli eikä se ollut uusi. Monan puheenparsi oli arvoitus, jonka Henry oli päättänyt vielä joskus ratkaista.

Camille hämmästeli isänsä ja tyttärensä suhdetta, se oli hänen mielestään liian hyvä ollakseen totta, mutta hän myönsi, että se toimi hienosti ja Mona nautti siitä. Ja Henry, jolla oli tapana lainailla Victor Hugon runoteosta *Isoisänä olemisen taito*, muistutti mielellään viisauden siirtämisen perusteista: kaikkea ei tarvitse ymmärtää heti, jokaisen uuden sanan ei tarvitse olla heti saman tien kukoistava puu ihmi-

sen aivojen avarassa puutarhassa. Silmut puhkeavat aikanaan, kunhan ihminen ensin kaivaa vaot ja kylvää siemenet.

Henry Vuilleminin kohdalla nuo vaot ja siemenet olivat runsaana ryöppyävä sanatulva, joka tempaisi mukaansa ja vei mennessään. Hänen puheensa oli yksinkertaista mutta aiheet lumoavia. Puheessa oli tarinaniskijän poljento, usein se kiihtyi, hidastui sitten ja sai toisinaan lempeitäkin sävyjä. Henry oli todellinen elämäkokemuksen ja viisauden runsaudensarvi.

Monan ja ukin suhde oli ainutlaatuinen. Isovanhempien ja lastenlasten välille kehittyi joskus ihmeellinen side, mikä johtuu siitä että ikäihmiset muistelevat oman lapsuutensa kokemuksia ja ymmärtävät elämän kevättä muita paremmin.

Henry Vuillemin asui hienossa asunnossa avenue Ledru-Rollinilla, jugendtyyliä henkivän, puupaneloidun Bistrot du Peintre -ravintolan yläkerrassa. Joka aamu hän laskeutui bistroon, jossa hänellä oli omat rutiininsa: kahvi ja croissant, päivän lehdet ja juttutuokio muiden asiakkaiden ja taukoa pitävien tarjoilijoiden kanssa. Hän edusti vanhaa maailmaa ja flaneerasi Bastiljin aukion suuntaan verkkaisesti, katseli huonekaluja rue du Faubourg-Saint-Antoine liikkeiden näyteikkunoissa, käveli boulevard Richard-Lenoir puistikon läpi Républiquen aukiolle ja kääntyi lopuksi boulevard Voltairelle. Iltapäivisin hän selaili kotona taidekirjoja, joita riitti hyllyissä kattoon asti. Henry oli senttimetrin kenraali de Gaullea pidempi ja yletti vai-vatta ottamaan ylimmätkin kirjat ilman jakkaraa tai tikkaita, ja jostain syystä juuri lyhyllä opukset kiinnostivat häntä eniten. Hänellä oli erinomainen muisti, mutta hän puhui enemmän opituista asioista kuin omista muistoistaan, jotka hän kätki häveliäisyyden kerrosten alle. Mona tiesi sen. Ainoa kielletty aihe oli Colette Vuillemin, joka oli seitsemän vuotta sitten jättänyt ukin leskeksi. Äitikään ei puhunut mummista. Ei koskaan. Joskus Mona yritti kysellä mutta törmäsi joka kerta hiljaisuuden muuriin. Colettestä ei puhuttu. Ei koskaan. Colettestä muistutti ainoastaan amuletti, jota Henry piti kaulassa. Se oli onkisiimaan pujotettu kaunis ryömijäkotilon kuori, jonka hän oli

poiminut vaimonsa kanssa Rivieralta kesällä 1963. Tarkan päivämäärän Henry oli unohtanut, mutta sen hän muisti, että päivä oli ollut helteinen ja että vaimon kanssa oli vannottu tärkeä vala. Monan kaulassa oli samanlainen, mummilta peritty riipus.

Jokaisella on oma tapansa vanhoa. Henry Vuillemin tapasi vanhoa maailman kauneuden nimeen. Ilmaus ihmetytti Monaa. Sen kuullessaan hän aina kohautti harteitaan ja naurahti hämmentyneenä: kaunistaa maailmassa on oikeastaan kaikki ja ei mikään. Hän mietti, oliko rakas ukki osa tuota kauneutta. Henry oli takuulla ollut nuorena komea, ja hän oli edelleen vaikuttava näky, charmikas ja näyttävä kahdeksankymppinen. Kapeilta ja kulmikkailta kasvoilta huokui äly ja viehätysvoima. Kasvoissa oli kuitenkin arpi: se oli oikeassa poskessa ja ulottui kulmakarvoihin. Haava oli varmaan ollut kipeä. Lisäksi toisen silmän sarveiskalvo oli revennyt. Se oli sotamuisto. Kauhea muisto: syyskuun 17. päivänä 1982 Henry oli ollut Agence France-Presse -toimiston kuvaajana Libanonissa, kun falangisti oli pysäyttänyt hänet ja iskenyt puukolla naamaan. Hän oli ollut matkalla Shatilan leiriin, missä oli huhujen mukaan käynnissä verilöyly ja palestiinalaispakolaisia teloitettiin kostoksi presidentti Bachir Gemayelin murhasta. Henry oli halunnut tarkistaa asian antaakseen silminnäkijän todistuksen. Hänen tiensä oli katkaistu väkivalloin. Hän oli menettänyt paljon verta ja näön toisesta silmästä. Sokea silmä, pituus ja vuosien myötä korostunut laihuus tekivät hänestä yli-inhimillisen oloisen. Eddie Constantinea muistuttava, komea reportteri oli legenda jo eläessään.

*

Pyhäinpäivänä Mona oli pirteä. Hänen vanhempansa olivat tehneet kaikkensa keventääkseen raskasta, marraskuista tunnelmaa. Monan kaverit Jade ja Lili olivat tulleet käymään, ja yhdessä tytöt olivat katsoneet *Toy Story* -elokuvan, jossa lelut heräävät eloon. He olivat innostuneet riehumään. Varsinkin Jade. Hän oli veikeä tyttö, jolla oli kapeat euraasialaiset silmät, mattaiho ja hiukset aina viimeisen päälle hie-

nosti. Hänellä oli hämmästyttävä tapa väännellä naamaansa. Hän osasi loihkia sopusuhtaisille kasvoilleen villin näyttämön, jolla kulki ilmeitä kuin vimmaisista näyttelijöistä. Innoissaan Mona pyysi häntä aina näyttämään uusia ilmeitä.

Kello seitsemältä ovipuhelin soi. Paul irvisti ja kohotti kulmiaan. Camille painoi nappia.

”Isä?”

Henry se tosiaan oli, ja minuuttia myöhemmin hän seisoj ovelia. Paul tervehti apnea ja lähti sitten viemään Jadea ja Liliä kotiin, jolloin Mona, äiti ja ukki jäivät kolmisiin. Iloisten halausten jälkeen Mona, joka ei ollut puhunut silmävaivoista ystäville, kertoi ukille seikkape-räisesti kuusikymmentäkolme minuuttia kestäneestä sokeuskohtauk-sesta ja koettelemuksistaan sairaalassa. Camille antoi hänen puhua.

Kuunnellessaan pitkää selostusta Henry katseli tytön elinympäris-töä kriittisesti. Äitelää rihkamaa pursuava lastenhuone näytti ankealta. Kukkatapetti, kimaltavat eläinfiguurit ja sydämet, pinkit ja ruskeat pehmolelut, teini-idolien julisteet, muovikorut – huoneen koko sisus-tus jäljitteli piirroselokuvien prinsessamaailmaa. Henry ei voinut sie-tää sellaista räikeänväristä krääsää. Mauttomassa huoneessa oli vain kaksi kaunista esinettä: 1950-luvun vankka, taittovartinen, amerikkalainen pöytälamppu, jonka Paul oli jostain löytänyt ja kiinnittä-nyt Monan kirjoituspöytään, sekä kehystetty näyttelyjuliste sängyn päädyssä. Juliste läikehti hienovaraisissa, kylmissä sävyissä: sivukuva alastomasta naisesta, joka istuu etukenossa valkealla liinalla peitetyllä jakkaralla, vasen nilkka oikean polven päällä. Julisteen kulmassa luki ”Orsayn museo. Pariisi – Georges Seurat (1859–1891)”.

Henry totesi surullisena, että lapsuus on käytännön syistä täynnä turhia ja rumia esineitä. Tämä päti myös Monaan. Kauneus, aito esteettinen kauneus vain käväisi, ikään kuin varkain, hänen arjessaan. Se on ihan normaalia, Henry ajatteli, maku ja herkkyyt kehittyisivät ajan myötä. Paitsi että – ja ajatus nosti palan kurkkuun – Mona oli ollut vähällä menettää näkönsä, ja jos hänen silmänsä tulevina päi-vinä, viikkoina tai kuukausina sammuisivat lopullisesti, hän veisi mie-

lensä syvyyksiin kuvia pelkästä joutavasta, kimaltavasta rihkamasta. Joutuisiko hän silloin elämään pimeydessä ja kestämaan mieleensä iskostunutta kuonaa ilman että voisi nauttia kauniista muistoista? Mahdoton ajatus. Kamala ajatus.

Tyttärensä harmiksi Henry oli koko päivällisen ajan vaitonainen ja etäinen. Kun Mona lopulta meni yöpuulle, Camille käänsi kromatun jukeboksin ja Coltranen saksofonin kovemmalle, jotta tyttö ei kuulisi keskustelua.

”Isä hei. Toistaiseksi Mona toipuu hyvin... (Camille punnitsi sanansa tarkkaan) siitä mitä tapahtui. Mutta lääkäri suositteli lastenpsykiatrin seurantaa. Sellainen saattaa tuntua työstä oudolta, ja miehtinkin, voisitko sinä viedä Monan, hänellä olisi turvallisempi olo.”

”Terapiaan? Silläkö sokeutumista muka ehkäistään?”

”Ei ole kyse siitä!”

”Kyllä on niin kauan kuin te ette uskalla kysyä asiasta lääkäriltä. Mikä sen lääkärin nimi on?”

”Van Orst, ja hän on oikein pätevä”, Paul puuttui jäyhästi keskusteluun.

”Isä hei”, Camille jatkoi. ”Paul ja minä tehdään kaikkemme, jotta Monalle ei kävisi kuinkaan. Mutta hän on jo kymmenen, eikä me voida olla niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Lääkäri sanoi, että tytön henkinen tasapaino on tosi tärkeää. Mietin tässä, että voisitko sinä auttaa, Mona luottaa sinuun. Kuunteletko sinä?”

Henry kuunteli ja kuuli erinomaisesti. Hän oli juuri saanut villin idean, jonka aikoi pitää visusti omana tietonaan. Hän ei veisi Monaa lastenpsykiatrin hoiviin, ei veikkonen. Hän järjestäisi aivan toisenlaista hoitoa ja koettaisi paikkailla tytön kasvuympäristön rumuuden vaikutuksia.

Mona luotti häneen ja arvosti häntä enemmän kuin ketään toista aikuista ja saisi lähteä hänen kanssaan sinne missä säilytettiin ihmiskunnan kauneimpia tuotoksia: Mona saisi lähteä hänen kanssaan museoihin. Jos kävisi niin hullusti, että Mona jonain päivänä sokeutuisi, hänen mielessään olisi edes jonkinlainen varanto,

josta ammentaa kauneutta. Henryllä oli suunnitelma. Kerran viikossa hän ottaisi Monaa kädestä ja taluttaisi katsomaan yhtä teosta, yhtä ainutta. Ensin he olisivat pitkän tuokion hiljaa, jotta hienot värit ja viivat piirtyisivät syvälle tytön mieleen, sen jälkeen he keskustelisivat, jotta Mona pääsisi ihastelua syvemmälle ja ymmärtäisi, mitä taiteilijat kertovat elämästä ja miten he voivat ylevöittää elämää.

Henry suunnitteli Monan varalle jotain paljon parempaa kuin lääketiede. Ensin he menisivät Louvreen, sitten Orsain museoon ja lopuksi Beaubourgiin eli Pompidou-keskukseen. Juuri niin, apua ja vahvistusta haettaisiin paikoista, joissa säilytettiin ihmiskunnan rohkeimpia ja hienoimpia tuotoksia. Henry ei ollut niitä taideharrastajia, jotka tyytyvät ihailemaan Rafaelin loihtiman ihon heleyttä tai Degas'n hiilipiirrosten lennokkaita linjoja. Hän nautti taideteosten vimmaisuudesta. Hänellä oli tapana sanoa: ”Taide on pyrotekniikkaa ja tuulenpuuskia.” Ja hän piti siitä, että maalaukset, veistokset ja valokuvat saattoivat kokonaisuutena tai jollain detaljillaan terästää olemassaolon kokemusta.

Kun Camille oli pyytänyt apua, Henryn päähän oli alkanut tulvia lukemattomia kuvia: jyrkät kalliot *Mona Lisan* selän takana, Michel-angelon veistämän *Kuolevan orjan* takaa kurkistava apina, vaalean lapsen hätääntyneet kasvot *Horatiusten vala* -maalauksen oikeassa laidassa, limaiset munuaiset Goyan *Karitsan pää lautasella* -maalauksessa, multa-paakut Rosa Bonheurin maalauksessa *Kyntö Nivernaisissa*, Whistlerin perhossigneeraus hänen äitinsä muotokuvassa, van Goghin huojuva kirkko. Ja Kandinskyn värit, Picasson rikutut muodot ja Soulagesin outrenoir-tyyli. Se kaikki pulpahteli pintaan ja vaati tulla nähdyksi, kuulluksi, ymmärretyksi ja rakastetuksi. Taide saisi olla vastatulta Monan silmiä uhkaavalle tuhkalle.

Henry virnisti leveästi.

”Hyvä on, minä vien tytön sinne keskiviikkoisin. Tästä lähtien minä ja vain minä hoidan psykiatrasta seurantaa. Se olkoon Monan ja minun välinen juttu. Sopiiko?”

”Löydätkö varmasti jonkun pätevän? Kysythän neuvoa ystäviltäsi?”

”Sopiiko järjestely sinulle periaatteessa? Siis että minä hoidan kaiken ilman että muut puuttuvat asiaan?”

”Et kai valitse psykiatria summamutikassa? Etsithän jonkun luotettavan?”

”Luotatko sinä minuun, kultaseni?”

”Totta kai”, sanoi Paul tiukasti ja keskeytti Camillen penäämisen. ”Mona ihailee ja kunnioittaa sinua, hän rakastaa sinua enemmän kuin ketään muuta. Me kyllä luotetaan sinuun.”

Miehensä painokkaan kommentin jälkeen Camille nyökkäsi ja sulki suunsa. Henry tunsu, miten hänen terveeseen silmäänsä nousi kostea kalvo. Coltranen saksofoni keinutti seiniä. Mona nukkui huoneessaan, ja Georges Seurat valvoi hänen untaan.

Osa I

LOUVRE

Sandro Botticelli

Opettele ottamaan vastaan

Suuri lasipyramidi huvitti Monaa. Se seistä törötti pöyhkeästi keskellä Louvre-palatsin kivistä pihaa, ja tyttöä nauratti sen eteerinen, läpi-kuultava keveys, sen kyky vangita marraskuun kylmä aurinko. Henry oli vähäpuheinen. Mona huomasi, että ukki oli silti loistavalla tuulella, koska puristi hänen kättään hellästi, niin kuin tyytyväiset ihmiset tekevät. Ukista huokui sanaton hyväntuulisuus.

”Pyramidi on tosi hieno! Ihan kuin iso kiinalainen hattu”, Mona sanoi, kun he luovivat turistirykelmien välistä Louvren pihassa.

Henry katsoi häneen hymyillen, mutta mutristi suutaan sen näköisenä, ettei ollut asiasta aivan vakuuttunut. Outo virne nauratti Monaa. He astuivat lasirakennelman sisälle, menivät turvatarkastuksen läpi, laskeutuivat liukuportaita avaraan tilaan, joka muistutti asemahallia tai lentokentän lähtöaulaa, ja suuntasivat kohti Denon-siipeä. Väentungos oli tukahduttava. Useimmat museovieraat eivät tiedä, mitä he tahtovat. He tuottavat yleistä vellontaa, luovat jopa vähän levottomutta herättävän, paikallaan polkevan tunnelman, joka on tyypillinen suosionsa vangiksi joutuneille paikoille.

Hälinän keskellä Henry koukisti pitkät ja laihat koipensa ja kyykistyi puhumaan Monalle silmäkkäin. Niin hän teki aina kun asia oli

tärkeä. Hänen möreä äänensä kuului mekastuksen ylitse. Sen rinnalla maailmankaikkeuden kaikki turhat höpinät ja rasittavat hekottelut vaimenivat.

”Mona, vastedes me mennään joka viikko museoon katsomaan yhtä teosta, vain yhtä, ei sen enempää. Nämä ihmiset haluaisivat ahmia kerralla kaiken ja ovat ihan hukassa, koska he eivät kykene annostelemaan mielihalujaan. Me ollaan fiksumpia ja järkevämpiä. Me katsotaan vain yhtä teosta, ensin ihan hiljaa, pitkän aikaa, ja vasta sen jälkeen me puhutaan siitä.”

”Niinkö? Mutta meidänhän piti mennä lääkäriin!” (Mona olisi halunnut sanoa ”psykiatrille” mutta ei ollut termistä ihan varma.)

”Sanohan, haluatko sinä tosiaan mennä psykiatrille? Onko se sinulle tärkeää?”

”Arvaa onko! Mieluummin mitä tahansa muuta!”

”Siispä kuuntele. Psykiatria ei tarvita, jos katselet tarkkaan kaikkea mitä me käydään katsomassa.”

”Oikeesti? Mutta haittaako, jos me jätetään väliin se... (Mona paini oudon termin kanssa yhä ja valitsi tutumman sanan) lääkärikäynti?”

”Ei haittaa. Vannon maailman kauneuden nimeen.”

*

Henry ja Mona kulkivat pitkin sokkeloisia portaita ja tulivat pieneen saliin, jonka läpi virtasi ihmisiä. Harva heistä pysähtyi katselemaan taideteoksia. Henry päästi otteensa tytön kädestä ja sanoi lempeästi:

”Nyt Mona, katso. Katso kaikessa rauhassa, katso tarkkaan.”

Arasti Mona asettui katsomaan rapistunutta maalausta. Se oli säröillyt, ja monesta kohtaa puuttui palasia, siitä huokui haaltunut ja kaukainen menneisyys. Henrykin katseli teosta, mutta ennen kaikkea hän tarkkaili Monaa ja aisti tytön hämmennyksen. Mona kurtisti kulumiaan ja tukahdutti kiusaantuneen naurahduksen. Henry tiesi kyllä, ettei kymmenvuotias lapsi kykene heittäytymään renessanssin mestarteoksen lumoihin oikopäätä, vaikka olisi kuinka utelias, herkkä ja

fiksu. Henry tiesi, että toisin kuin yleensä ajatellaan, syvälinen taiteeseen tutustuminen vie aikaa ja vaatii ponnistelua, se ei tapahdu hetkessä. Hän tiesi myös, että hänen pyynnöstään Mona kyllä lähtisi mukaan leikkiin ja hämmennyksestään huolimatta tutkailisi huolellisesti maalauksen muotoja, värejä ja tekstuuria.

Kuva jakautuu yksinkertaisesti. Vasemmassa laidassa voi erottaa suihkulähteen, jonka edessä seisoo letkassa neljä hämmästyttävän samannäköistä, kiharakutrasta nuorta naista. He ovat lomittain käsikynkässä kuin ihmisköynnös, jota rytmittää erilaisten asujen kirjo: ensimmäisellä on yllään vihreää ja liilaa, toisella valkoista, kolmannella vaaleanpunaista ja neljännellä oranssinkeltaista. Kirjava jono kulkee eteenpäin, ja sitä vastapäätä teoksen oikeassa laidassa, neutraalia taustaa vasten, on kuvankaunis nuori nainen kaulassaan upea riipus ja yllään tummanpunainen leninki. Hän kulkee eteenpäin muita vastaan. Hän ojentaa heitä kohti liinaa, jolle yksi neidoista, vaaleanpuna-asuinen, asettaa jotakin. Mitä hän siihen laskee? Vaikea sanoa. Esine on rapissut pois. Oikeassa etukulmassa on nauravainen, vaaleatukkainen pikkupoika kuvattuna profilista. Tausta on paljas: vasemmalla olevan suihkulähteen vastapainona on pelkkä katkennut ja rapistunut pylvä, joka kehystää kohtausta kuvan oikeassa reunassa.

Mona heittäytyi mukaan leikkiin. Kuuden minuutin kuluttua hän kuitenkin väsähti. Oli hänelle uusi ja työläs kokemus seistä kuusi minuuttia rapistuneen kuvan äärellä. Hän kääntyi puhumaan ukille ja avasi keskustelun nenäkkääseen tapaansa:

”Taulu on ihan risa! Sen vieressä sinunkin naama näyttää uudelta.”

Henry katsoi teosta, sen vaurioitunutta pintaa. Ja kyykistyi.

”Lakkaa höpsemästä ja kuuntele. Sanoit: taulu. Väärin! Ensinnäkin tämä ei ole taulu. Tämmöistä sanotaan freskoksi. Tiedätkö, mitä se tarkoittaa?”

”Joo kai, mutta olen unohtanut.”